

miseri cordiæ tuæ imploramus auxilium, ut reddita A periculis metuimus, de eorum salute lætemur, Per Dominum.

Super oblata. — Deus, sub cuius nutibus vitæ nostræ momenta decurrunt, suscipe preces et Hostias famulorum tuorum, pro quibus ægrotantibus misericordiæ tuæ imploramus auxilium, ut de quorum

Ad Complendum. — Deus, infirmitatis humanæ singulare præsidium, auxilii tui super infirmos nostros ostende virtutem, ut, ope misericordiæ tuæ adjuti, Ecclesiæ tuæ sanctæ repræsentari mereantur. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum.

APPENDIX

AD LIBRUM SACRAMENTORUM S. GREGORII MAGNI.

VETUS MISSA.

Ex Codice Ratoldi abbatis Corbeiensis,

Dominica in die sancto Paschæ.

241 *Primo antequam episcopus Missam celebret, ingreditur quoddam oratorium, et secundum cordis compunctionem seipsum libamine orationis Deo offert. Dicit hanc orationem :*

Via (929) sanctorum omnium Jesu Christe, qui ad te venientibus claritatis gaudium contulisti, introitum templi istius, Spiritus sancti luce perfunde, qui locum istum sanctorum tuorum martyrum nomine vel sanguine consecrasti : præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut omnes (930) isti intercedentes obtineant veniam pro delictis, ab omnibus liberentur angustiis, impetrent quidquid petierint pro necessitatibus suis, placere semper prævaleant coram oculis tuis, quatenus, per te et per sanctum Petrum militem tuum muniti, mereamur aulam paradisi introire. Per.

Hora vero diei tertia (931) arma sibi deferantur sacerdotalia, quæ induet extra chorum sinistrae partis in loco (932) secretarii. Dum introierit in secretarium, dicat hanc Orationem :

Omnipotens et misericors Deus, qui sacerdotum ministerio, ad tibi serviendum et supplicandum uti dignaris, quæsumus immensam clementiam tuam ut quidquid modo v'sitamur visites, quidquid benedicimus benedicas, sitque ad nostræ humilitatis introitum, sanctorum tuorum meritis, fuga dæmonum, angeli pacis ingressus. Per.

Primo quidem (933) minister deferat caligas, usque ad genu tendentes, et dicat : Tu Domine, optamus, jubeas benedicier omnes. Respondet episcopus :

Totius honestatis auctor omnipotens Deus, ad reprimendas antiqui hostis versutias, per nostræ servitutis mysterium [*forte, ministerium*] jubes sanctificari has caligas, ut et in gressu resplendeat Evangelii veritas, et mente fidei exerceatur integritas. Per omnia.

Deinde minister det (936) sandalia, et dicat, ut supra. Respondet episcopus :

Indue me, Domine, calceamentis justitiæ, **242** quem Joannes vidit vestitum podere, ut possim tibi omni tempore cum timore servire. Per omnia.

B *Post hæc vero ornet se cæteris indumentis, et minister administret (935) super humerale, et dicat : Jube, Domine, benedicere. Respondet episcopus :*

Virtus summa Deus, cunctorum rector optimus, Tu benedic nostrum, quo nunc ornatur, amicum :

Ut servire tibi valeamus corde pudico.

Per omnia.

Postea ministret ei albam (936) et dicat, ut supra.

Vestibus angelicis induti, Rex pietatis ;

Possimus libare pii libamen odoris,

Clemens et pravæ purges contagia mentis.

Ac citius delenda (937) malæ contagia mentis.

Per omnia.

Postea ministret ei (938) cingulum, et dicat, ut supra.

Scrutator cordis, et castæ mentis amator,

Tu lumbos præcinge meos, Deus intime judex,

Mortificans pravos in casto corpore gestus.

Per omnia.

Postea detur ei balteum (939) pudicitia et dicat minister, ut supra. Respondet episcopus :

Rogo te, altissime Deus Sabaoth, Pater sancte, ut me castigare digneris accingere, et meos lumbos balteo tui timoris ambire, ac renes cordis mei tuæ charitatis igne urere, ut pro peccatis meis possim intercedere, et astantis populi peccatorum veniam promereri, ac pacificas singulorum hostias immolare. Per.

Tum minister efferat ei stolam jucunditatis, gere vitam geminæ contemplationis. Et dicat, ut supra.

D *Respondet episcopus :*

Colla jugo subdenda tuo, Deus alme, sacro,

Ad cuius dignum pretiosa morte sepulcrum,

Virtus angelica consederat ordine mundo.

Per omnia.

243 *Super hæc itaque ministretur ei (940) tunica gyris (941) in tintinabulis (942) mirice [Leg. mirifice] refecta, et dicat minister, ut supra. Respondet episcopus .*

Sanctifica tunicam qua nunc superinduor, istam

Omnipotens æterne Deus, sine numine cuius

Nil humana valet devoti condere virtus.

Et qui me sacris voluisti vestibis uti,

Da servire tibi, iudex pie, mente fideli.

Per omnia.

Deinde ministretur ei aqua ad manus, et pecten ad caput, et dicat minister, ut aqua Respondet episcopus :

Omnipotens et misericors Deus, precor clementiam tuam, ut me audaciter accedentem non sinas perire, sed dignare lavare, ornare et leniter suscipere. Per omnia.

Tunc ministretur ei (943) manica, ut supra.

Digna manus nostras Christi custodia servet,
Ut tractare queant nostræ monumenta salutis.

Per omnia.

Postea (944) detur ei annulus in dextra manu desuper manica. Dicat minister, ut supra. Respondet episcopus :

Pignore me fidei signatum pacis et arrha,

Custodi dextra, rex benedicte, tua.

Per omnia.

Postea ministretur ei (945) casula, tandem vero (946) rationale cohærens vincim [Forte junctim] super humerali. Et dicat minister, ut supra. Respondet episcopus :

Spes æterna, Deus, cunctorum certa, salusque,
Tu memor esto mei toto te corde petenti,
Exsequar ut dignus cœlestis munia vitæ,
Dumque meis manibus tractatur mystica virtus,
Dispereat quidquid contraxerat ordo veteranus.

Per omnia.

Deturque manui lævæ (947) manipulus castitatis, et dicat minister : Jube Domine, benedicere. Respondet episcopus :

Qui super astra sedes, qui regni sceptrâ tueris,
Summus adesto, Deus, mihi met tua jussa sequenti,
Ac levem capiti complexibus abhabe dextram,
Auxiliumque mihi tribuas per cuncta benignus,
Ut valeam casta tibi sistere perpeti vita.

Per omnia.

Cum omni quaque diligentia episcopus veneretur a suis. Eo autem rationabiliter (948) flamineato, accedat ordinatim omnis (949) processio. VII, aut V, aut III, (950) etsi non presbyter, et diaconus. Presbyter quoque ad dextram et diaconus ad sinistram. Subdiaconus vero ante oculos ejus teneat Evangelium : qui etiam stipatus sit duobus scolythis, aut pluribus cum candelabris et thuribulis. Interim sane præparet se scholasticus cantor eorum medius (951) annuente episcopo inchoat Antiphonam, Resurrexi. Psal, Domine probasti me. Properante episcopo ad templi vestibulum, et ad ostium secretarii, osculetur Evangelium. et postea cum omni diligentia incedant. Finitoque Introitu ingrediatur medius pontifex, cum collegio processionis. Eo autem astante et orante dicat hanc Orationem :

(952) Suscipe confessionem meam, unica spes salutis meæ, Domine Deus meus, qui gula, ebrietate, fornicatione, libidine, acedia, tristitia, somnolentia, negligentia, ira, cupiditate, invidia, malitia, odio, detractione, perjurio, falsitate, mendacio, vana gloria, levitate ac subergia perditus sum, et omnino

A cogitatione, locutione, actione, atque omnibus sensibus extinctus ; qui justificas impios et vivificas mortuos, vivifica me, et resuscita me, et miserere mei, Deus meus.

Annuente episcopo (953) incipitur Psalmus a cantore, cum Introitu reciprocante. (953) Interim quoque osculetur omnes sibi circumdatos, incipiens (955) sinistre, alternatimque veniens (656) dextre.

Hoc autem expleto, (757) episcopus signo digiti sui, inchoat cantor Gloria Patri. Et properet episcopus ad altare stipantibus ministris ; dicat hanc Orationem :

B Indignum (957) me, Domine, sacris tuis esse fautor, qui numeris quotidie peccatis fuscior. Quid ego blandis te, Domine, verbis rogare præsumo, quem improbis sæpissime factis offendo ? Tu enim, Domine, mihi medicinam ingeris ægro, ego sanitati meæ contraria ago ; legem tuam, Domine, sacris paginis inditam lego, sanam vero disciplinam infelix negligo. Ad tuum quidem altare quasi devotus accedo, sed a præceptis tuis contumaci corde recedo. Da ergo mihi, Domine, quæso, cor compunctum, quod veraciter odio habeat peccatum. Meum est, si donaveris, delicta deflere ; tuum est ea ut nivem cito delere. Et licet palmam amiserim inimico fraudante, ad veniam saltem perveniam te miserante. Tibi Deo est honor, regnum Regi cunctorum cuncta regnanti in sæcula sæculorum. Amen.

Mora quidem orationis facta, sicut ordinati sunt, alter alterutrum presbyteri et diaconi osculentur altaris cornua. Et ultimus episcopus, ministrantibus illis, osculetur Evangelium ab ipsis elevatum et apertum, a subdiacono scilicet in altaris medio positum. Et tunc canatur Kyrie eleison. Et ipsis ducentibus, perveniat episcopus ad solium. (959) Et tunc incipiat Gloria in excelsis Deo. Post hæc autem canatur Missa secundum sui visum [forte usum]. Et annuntiat episcopus : Pax vobis Resp. Et cum spiritu tuo.

Oratio. — Deus qui hodierna die per unigenitum tuum etc.

Exinde procedat subdiaconus in ambonem, et (960) legat Epistolam, Expurgate. (961) Resp. Hæc dies. Alleluia, Pascha nostrum.

Incedat siquidem diaconus cum thuribulo, aliusque minister cum thure genuflectentes ad genua sedentis episcopi, et mittat incensum, fumum suavis odoris, et dicat :

D Mitto incensum in odorem suavitatis et in nomine sanctæ et individue Trinitatis.

Et diaconus postulans inclinato capite benedictionem et dicat : (962) Jube, Domine, benedicere. Respondet episcopus : Dominus sit in corde tuo, et in ore ad proferendam Evangelii lectionem.

Accipiens ipse Evangelium et de osculetur eum et altare. Et ascendat in ambonem (963) adnuntianti [forte ad nunciandum] verba æternæ felicitatis. Legatur Evangelium (954) Maria Magdalene. Finito Evangelio portetur Evangelium a subdiacono ut osculetur episcopus, et (865) omnes post illum. Et dicat episcopus Dominus vobiscum. Resp. Et cum Spiritu tuo. (966)

Oremus. *Tunc incipiat Offertorium* (967) Terra tremuit.

245 *Eo autem finito, et* (968) *ablatione recepta* (969) *cum omni processione revertatur ad solium, et exuat* (970) *manicas, (971) lavetque manus, et sic ingrediatur propitiatorium, et* (972) *omnis processio offerat sibi oblationem, et* (973) *ad ultimum incensum, et dicat has Orationes dum incensatur :*

Domine Deus noster, supplici devotione deprecamur ut sicut suscepisti munera Abel, Noë, Aaron, Zachariæ et Samuel, et omnium sanctorum tuorum, sic manu nostra peccatrice suscipere digneris incensum istud in odorem suavitatis, et remissionem omnium peccatorum nostrorum. Per Dominum.

Alia. — Placetur, Domine, hoc thymiamate vel incenso furor tuus contra me, et contra locum istum, et contra populum istum, et præsta propitius ut fumus boni odoris tibi simul ad capiendam vitam æternam. Per.

Postea vero ordinent se more ecclesiastico. Hoc est, diaconi ante altare, subdiaconi retro, episcopus in medio, quia in ore duorum vel trium stat omne verbum, inclinantes capita quousque dicatur per omnia sæcula sæculorum. Resp. Amen. Et dicat hanc Orationem super oblata : (974) *Suscipe, Domine, quæsumus, preces populi tui cum oblationibus Hostiarum. Require retro in sabbato sancto. Tunc vero post hanc erigunt se, et acolythi ministrent aquam ad manus* (975) *diaconum, et manulergium; et dicat pontifex alta voce: Per omnia sæcula sæculorum. Resp. Amen. Sursum corda. Resp. Habemus ad Dominum. Gratias agamus Domino Deo nostro. Resp. Dignum et justum est.*

Præfatio. — Vere dignum et justum est, æquum et salutare : Te quidem omni tempore, *ut supra.*

Dum dicatur Sanctus, inclinant se omnes, et episcopus dicat hanc Orationem interim :

(976) *Deus, qui non mortem, sed pœnitentiam desideras peccatorum, me miserum fragilemque peccatorum a tua non repellas pietate ; neque aspicias ad peccata, et ad scelera mea, et immundas turpesque cogitationes meas, quibus flebiliter a tua disjungor voluntate. sed ad misericordiam tuam, et ad fidem devotionemque eorum, qui per me peccatorem tuam expetunt misericordiam. Et quia me indignum medium inter te populum tuum fieri voluisti, fac me dignum talem, ut possim tuam exorare misericordiam pro me, et pro eodem populo tuo. Et adijunge voces nostras vocibus sanctorum angelorum tuorum, ut sicut illi te laudant incessanter et infatigabiliter in æterna beatitudine, ita nos quoque eorum interventu mereamur laudare te inculpabiliter in hac peregrinatione. Per Dominum.*

Te igitur, clementissime Pater.

Communicantes, et memoriam venerantes, *ut supra.*

Hanc igitur oblationem servitutis nostræ, *ut supra. Antequam dicatur Per quem hæc omnia, (977) Benedictio carnis :*

Deus universæ carnis, qui Noë et filiis ejus.

Per quem hæc omnia, Domine, semper bona creas, sanctificas, vivificas.

246 *Acolythus vero cum patena stet retro diaconos inclinans se cum diaconibus, usque dicat episcopus Nobis quoque peccatoribus. Diaconus igitur qui Evangelium legit, (978) inde præcavens quod super calicem episcopus faciat signum crucis, et (979) præveniat sibi (980) sublevans calicem in conspectu Domini, et revertatur ad locum suum cito, Siquidem subdiaconi a retro altari, ubi memoriam (981) vel nomina vivorum et mortuorum nominaverunt, vel recitaverunt, procedunt post diaconum inclinantes capita. Dominica Oratione finita, accipiat subdiaconus patenam de manu acolythi, et det diacono, et ille deferat episcopo ; et post hæc stabilientur in loco quæerant, antequam legeretur Evangelium, quousque Benedictio et pacis osculum fuerint finita. Inde dum dicat episcopus Per omnia sæcula sæculorum, Resp. Amen, post Dominicam Orationem, dum finierit Libera nos a malo annuente episcopo (982) dicat diaconus : (983) Humiliate vos ad Benedictionem ; et populus resp. Deo gratias. Et episcopus dicat hanc Benedictionem ;*

(984) *Benedicat vos omnipotens Deus hodierna interveniente fiaschari solemnitate, etc.*

Et inde accipiens partem corporis Domini et dicat: Pax Domini (985) sit semper vobiscum. Resp. Et cum spiritu tuo. Et annuente episcopo dicat cantor: Agnus Dei qui tollit peccata mundi. (986) Interim osculetur archidiaconum et cæteros. Inde vertens se ad altare dicat hanc Orationem : Dominus vobiscum. Resp. Et cum spiritu tuo.

(987) *Hæc sacrosancta commistio corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi fiat (988) omnibus sumentibus salus mentis et corporis, et ad vitam capiendam æternam præparatio salutaris. Per Dominum.*

Dum frangitur corpus. — Emittere digneris, Domine, sanctum angelum tuum ad sacrum et immortale mysterium, scilicet corpus et sanguinem tuum ; nos enim frangimus, Domine, illud ; tu dignare benedicere, et præsta ut immaculatis sensibus et manibus illud tractare valeamus, et digne sumere. Per Dominum nostrum. Emitte angelum tuum, Domine, ut dignetur.

Post hæc itaque (989) communicent se omnes singillatim, episcopus quoque ; (990) eoque communicato dicat Orationes has :

Perceptio corporis et sanguinis tui, Domine Jesu Christe, quam ego indignus præsumo sumere, non mihi veniat ad iudicium et condemnationem, sed pro tua pietate prosit mihi ad tutamentum mentis et corporis, qui cum Patre in unitate,

Alia. — Domine Jesu Christe, Fili Dei viri, qui ex voluntate Patris, cooperante Spiritu sancto, per mortem tuam mundum vivificasti, libera me per hoc sacrum corpus et sanguinem tuum a cunctis iniquitatibus et universis malis meis. et fac me tuis obedire præceptis, et a te nunquam in perpetuum separari. Qui cum Patre.

Alia. — Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, da mihi hoc corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi **247** ita sumere, ut merear per hoc remissionem omnium peccatorum meorum accipere, et tuo sancto Spiritu repleri, quia tu es benedictus, et præter te non est alius, cujus regnum gloriosum permanet in sæcula sæculorum. Amen.

Et (99) episcopus communicet presbyteros et diaconos cum osculo pacis, (992) sicco tamen sacrificio, et subdiaconos sine osculo, misto (993) sacrificio. et diaconi et presbyteri summam gustent cum calice, tenente subdiacono, de ipso sanguine. Interim cantor incipiat, annuente episcopo, (994) Com. Pascha nostrum; Psalm. Domine probasti me, cum Gloria. Hoc autem expleto, sedeat episcopi in solio, et, lotis manibus terlis, convertatur ad altare, et dicat Collectam.

248 *Ad complendum.* — Spiritum, nobis, Domine. *Postea dicat episcopus convertens ad populum Dominus vobiscum. Resp. Et cum spiritu tuo. Annuente episcopo, dicat diaconus: Ite (995) Missa est Resp. Deo gratias Ipse autem episcopus deosculatur altare, cum silentio dicit hanc Orationem:*

Oremus. — (996) Placeat tibi sancta Trinitas, ad sanctum Joan. ad Vesp. Concede, quæsumus, omnipotens Deus; ad fontes: Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ad sanctum Andream: Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut qui gratiam. *Hactenus Missæ Paschalis.*

ALIA MISSA VETUS

Ex Codice Tiliano

247 (997) *Incipit Oratio pontificis, quando præparat se ad missam (998) Quando lavat manus, dicat hanc orationem:*

Largire sensibus nostris, omnipotens Pater, ut sicut exterius abluuntur inquinamenta manuum, sic a te mudentur interius pollutiones mentium, et cresca in nobis sanctarum augmentum virtutum. Per.

Postea (999) se incipit sandalia episcopus calciare et dicit Orationem hanc:

Calcia, Domine, pedes meos in præparatione Evangelii pacis, et protege in velamento alarum tuarum.

(1000) *Deinde cantet cum circumstantibus hos Psalmos:*

Quam dilecta; Benedixisti, Domine; Inclina Domine, cum precibus: Exsurge, Domine; fiat misericordia tua, Domine; Deus tu conversus; Ostende nobis, Domine; Ne intres in iudicium; Propitius esto peccatis nostris; Domine, exaudi orationem.

Aures tuæ pietatis, mitissime Deus, inclina precibus meis, et gratia sancti Spiritus illumina cor meum, ut tuis ministeriis digne ministrare valeam ac te æterna charitate diligere merear. Per.

Oratio sacerdotis ad Missam præparandi. — Obumbra, Domine, caput meum umbraculo sancta fidei, et expelle a me nubila ignorantiae. Amen.

Ad albam. — Indue me, Domine, vestimento salutis, et circumda me lorica fortitudinis. Amen.

Ad zonam. — Domine, accinge in me custodiam

mentis meæ, nec ipsa mens inflectatur spiritu elationis. Amen.

Ad stolam. — Stola justitiæ circumda, Domine, cervicem meam, et ab omni corruptione peccati purifica mentem meam. Amen.

Ad cusulam. — Indue me, Domine, ornamento charitatis et pacis, **248** ut, undique munitus virtutibus, possim resistere vitiiis, et hostibus mentis et corporis.

Postquam ad manipulum. — Da mihi, Domine, sensum rectum, et vocem puram, ut implere possim laudem tuam.

Postquam intrat in ecclesiam, (1001) osculetur duos presbyteros, et duos diaconos, (1002) incipiens per se Introibo ad altare Dei, cum Psalmo Judica me, Deus.

B *Interim dum cantetur Versus ad Introitum, dicit has Orationes. (1003) Aufer a nobis iniquitates nostras, ut ad sancta sanctorum puri mentibus [Legemereamur] introire.*

Alia oratio. — (1004) Omnipotens Deus qui me peccatorem sacris altaribus astare voluisti, et sancti nominis tui laudare potentiam, concede, quæsumus, per hujus sacramenti mysterium meorum veniam peccatorum, ut tuæ Majestati digne ministrare merear. Per.

(1005) *Deinde cum osculabitur Evangelium dicat Pax Christi quam nobis per evangelium suum tradidit, econfirmet, et conservet corda nostra et corpora in vitam æternam. Amen.*

(1006) *Confessio sacerdotis ante altare.*

C *Suscipe confessionem meam, unica spes salutis meæ, Domine Deus meus. Gula, ebrietate, fornicatione, libidine, tristitia, acedia, solomnientia, ira, cupiditate, invidia, malitia, odio, detractio, perjurio, falsitate, mendacio, vana gloria, levitate ac superbia perditus sum; et omni cogitatione, locutione, actione, atque omnibus malis extinctus sum; sed tu, qui justificas impios, et vivificas mortuos, vivifica me et resuscita me, Deus meus.*

Oratio sacerdotis ante altare priusquam Missam incipiat. — Deus, propitius esto mihi peccatori, quia tu es Deus immortalis, et sine peccato solus. Domine Deus meus, indigno mihi famulo tuo indulge, quia peccator sum et indignus, qui præsumo ad sanctum altare tuum accedere, et invocare te, qui peccavi coram te, et coram angelis tuis; sed tribue, **249** indulgentiam delictorum meorum, et confirma me in sancta Ecclesia tua, in fide orthodoxorum, et doce me facere voluntatem tuam omnibus diebus vitæ meæ. Qui vivis.

(1007) *Item Oratio interim dum Gloria in excelsis Deo cantatur.* — Domine Jesu Christe, Redemptor mundi, propitius esto mihi peccatori, omnibus modis in peccato jacenti, quia tu solus Domine Deus, noster immortalis es et sine peccato: indulge mihi miserrimo præsumenti accedere ad sanctum altare tuum et invocare te, quia peccavi ab infantia mea usque nunc coram te, et coram omnibus sanctis tuis; sed per illorum intercessionem tribue mihi divina

clementia veniam peccatorum meorum, et doceme facere voluntatem tuam omnibus diebus vitæ meæ Qui vivis et regnas.

(1008) *Post collectam usque ad evangelium prout sibi videatur, dicit has Oratines :*

Deus, qui de indignis dignos facis, de peccatoribus justos, de immundis mundos, munda corpus meum, et cor meum ab omni contagione et sorde peccati, et fac me dignum sanctis altaribus tuis ministrum, et concede propitius, ut in hoc altari, ad quod indignus accedo, Hostias placabiles offeram pietati tuæ pro peccatis et offensionibus meis, et innumeris quotidianisque excessibus, et grege mihi commisso, et famulo tuo N. conjugeque, ac populo sibi subjecto, et omnibus circumstantibus, omnibusque mihi familiaritate conjunctis, atque omnibus me odio execrabili instantibus, et Ecclesiæ tuæ commissæ adversantibus, cunctis fidelibus simul Christianis. Et per eum sit tibi meum votum. atque sacrificium acceptabile, qui se tibi Deo Patri obtulit in sacrificium Jesus Christus Dominus noster.

Ignosce, Domine, quod te rogare compellor, dum per immunda labia mea nomen sanctum tuum assumo, ut cum pudendorum actuum meorum secreta confiteor, non habeo apud te verba sine crimine. Tu enim conscientie meæ vulnera, tu cogitationum mearum occulta nosti, et immunditiam meam tu solus agnoscis. Miserere mihi, Domine miserere mihi; ignosce mysterii tui secreta tractanti, nec indignum misericordia tua judices quem pro aliis rogare permittis; et in quo testimonium boni operis non agnoscis. officium saltem dispensationis creditæ non recuses, Salvator mundi. Qui vivis.

Cum (1009) incensum, antequam legatur Evangelium mittit in thur:bulum. dicat ;

Odore cælestis inspirationis suæ accendat, et impleat Dominus corda nostra ad audienda et implenda Evangelii sui præcepta. Qui vivit.

(1010) *Deinde inclinanti diacono dicat sacerdos:*

Dominus in corde tuo. et in labiis tuis, ut annunties competenter Evangelium pacis.

(1011) *Perlecto autem Evangelio offeratur ad salutandum episcopo. et dicat :*

Per istos sermones sancti Evangelii Filii tui Domini nostri Jesu Christi indulgeat Dominus peccata nostra.

Cum (1012) autem ornatum fuerit altare antequam suscipiat præsul oblationes. presbyterorum et diaconorum, dum canuntur Oflertoria ascendat ad allare humillime dicat hanc orationem.

250 Ante oculos tuos, Domine, reus conscientie testis assisto. Rogare non audeo quod in petrare non mereor. Tu enim scis, Domine, quæ aguntur in nobis. Erubescimus confiteri quod non timemus admittere. Verbis tibi tantum obsequimur corde mentimur; et quod velle nos dicimus, nolle nostris actibus approbamus. Sed parce, Domine cofitentibus, ignosce peccantibus, miserere te rogantibus. Et quia meus sensus in sacramentis tuis infirmus est, apud

te peccatores non habent verba sine crimine. præsta, Domine, ut si ex nobis indignis et peccatoribus duris cordis verba non suscipis, per temetipsum nobis veniam largiaris. Qui vivis et regnas Deus et semper et in æterna sæcula sæculorum.

Tunc (1013) convertat se ad suscipiendas oblationes offerentium presbyterorum vel diaconorum, (1014) et dicat unusquisque hanc orationem :

Tibi Domino Deo creatori meo hostiam offero pro remissione omnium peccatorum, et cunctorum fidelium tuorum.

Cum diaconus libamen calicis accipit, dicat :

Acceptum sit omnipotenti Deo sacrificium istud.

Tunc redeat sacerdos ad altare; et coram altari, antequam Secretam dicat (1015) accuset se prius flebiliter, et dicat hanc Orationem :

(1016) Ante conspectum divine Majestatis tuæ reus assisto, qui invocare nomen sanctum tuum præsumo. Miserere mihi Domine homini, peccatori; ignosce indigno sacerdoti, per cujus manus hæc oblatio videtur offerri, parce labe peccatorum præ cæteris capitalium polluto. Et ne intres in iudicium cum servo tuo scilicet vitiis ac voluptatibus carnis aggravato. Recordare, Domine, quod caro sum. In tuo conspectu etiam cæli non sunt mundi, quanto magis nos homines mortales Indignus sum ut sim vivens. Tu qui non vis mortem peccatoris, da mihi veniam in carne constituto, ut per pœnitentiæ labores vita æterna perfruar in cælis per te, Jesu Christe.

(1017) *Tunc puro corde offerat Domino oblatas altari superpositas, dicens :*

(1018) Suscipe, sancta Trinitas, hanc oblationem, quam tibi offero pro me peccatore, et nostræ congregationis salute, et pro omni populo Christiano, et pro omnibus eleemosynas nobis facientibus, et pro his etiam qui se commendaverunt in nostras orationes; et qui nostri memoriam in suis orationibus habent, ut hic veniam recipiamus peccatorum, ut in futuro præmia consequi mereamur æterna. Amen.

(1019) Suscipe, sancta Trinitas, hanc oblationem quam offero in primis, ut justum est, in memoriam Incarnationis, Nativitatis, Passionis, Resurrectionis, Ascensionisque Domini nostri Jesu Christi, et in honorem omnium sanctorum tuorum, qui tibi placuerunt ab initio mundi, et quorum nomina et reliquiæ hic continentur, et eorum quorum festività celebratur in terris, ut illis proficiat ad honorem, nobis autem ad salutem, ut illi omnes intercedere dignentur in cælis, quorum memoriam facimus in terris.

(1020) Suscipe, sancta Trinitas, hanc oblationem, quam tibi offero pro (1021) anima famuli tui, quatenus te donante, percepta venia peccatorum, vitæ quoque sempiternæ immensa gaudia percipere mereatur.

251 (1022) Suscipe, sancta Trinitas, hanc oblationem quam tibi offero pro animabus famulorum tuorum, et famularum, ut, per hoc salutare sacrificium purgatæ, sanctorum tuorum consortio mereantur (1023) adjungi.

(1024) *Tunc diaconus calicem offerat sacerdoti super altare, et dicat ;*

Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua. Sit Dominus adjutor tuus, mundum te faciat ; dum oraveris ad eum, exaudiat te.

Et (1025) episcopus calicem offerens Domino dicat :

(1026) Domine Jesu Christe, qui in cruce passionis tuæ de latere tuo sanguinem et aquam, unde tibi Ecclesiam consecraves, manare voluisti, suscipe hoc sacrificium altari tuo superpositum, et concede, clementissime, ut pro redemptione, nostra et etiam pro totius mundi in conspectu divinæ Majestatis tuæ cum odore suavitatis tuæ ascendat, Jesu Christe.

Ad (1027) miscendum vinum cum aqua.

Deus, qui humanæ substantiæ dignitatem mirabiliter condidisti, et mirabilius reformasti, da nobis, quæsumus, per hujus aquæ et vini mysterium, ejus divinitatis esse consortes, qui humanitatis nostræ (1028) dignatus es fieri particeps, Jesu Christe.

(1029) Tunc elevata manu benedicat utrumque.

In nomine Domini nostri Jesu Christi sit sacrificium istud immaculatum, et a te Deo vivo et vero adunatum et benedictum.

(1030) Postea incensum accipiens ponat in thuribulum dicens :

Per intercessionem sancti Gabrielis archangeli stantis a dextris altaris incensi, et omnium electorum suorum, incensum istud Dominus dignetur benedicere, et in odorem suavitatis accipere.

(1031) Tunc ponat incensum super sacrificium, et in circuitu altaris dicat :

Incensum istud a te benedictum ascendat ad te, Domine, et ascendat super nos misericordia tua. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.

(1032) Quando odor ejusdem incensi episcopo vel cæteris porrigitur. unusquisque dicat :

Accendat in nobis Dominus ignem sui amoris, et flammam æternæ charitatis.

(1033) Tunc sacerdos humillime convertat se ad circumstantes, et dicat :

Orate pro me misero peccatore ad Dominum nostrum Jesum Christum, ut meum sacrificium ac vestrum sit acceptabile in conspectu divinæ pietatis.

(1034) Tunc dicatur a singulis :

Orent pro te omnes sancti Dei. Memor sit Dominus omnissacrificii tui, et holocaustum tuum pingue fiat. Exaudiat te Dominus pro nobis orantem. Misereatur tui omnipotens Deus, dimittat tibi omnia peccata tua.

(1035) Postquam sacerdos Te igitur incipit, diaconi et subdiaconi cantent istos Psalmos :

Exaudiat te Dominus ; Ad te, Domine, levavi ; Miserere mei, Deus ; Qui habitat, cum precibus : Salvum fac servum tuum ; Desiderium cordis ; Vitam petiit a te ; Oculi Domini super justos ; Fiat misericordia ; Domine, exaudi orationem.

252 *Oratio pro sacerdote.* — Gaudeat, Domine Deus, famulus tuus beneficiis impetratis ; et cui fi-

duciam sperandæ pietatis tribuisti, optatæ misericordiæ præta benignus effectum.

Item pro omnibus Oratio. — Precibus nostris, quæsumus, Domine, aures tuæ pietatis accomoda, et orationes supplicum, occultorum cognitor, benignus exaudi, ut te largiente ad veniam perveniamus æternam.

(1036) Expleta Secreta, et (1037) Oratione Dominica, cum dixerit Pax Domini sit semper vobiscum. misceatur corpus Dominicum sanguine.

Ilæc sancta commistio corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi fiat omnibus nobis mentis et corporis ad æternam vitam capessendam præparatio salutaris. Per.

(1038) Postquam autem benedictio episcopalis expleta est, accipiens partem quam antea effregit, tenensque super calicem. frangat et dicat :

Sancti sanguinis commistio cum sancto corpore Domini nostri Jesu Christi, prosit omnibus sumentibus ad vitam æternam.

(1039) Quando corpus Domini in manus accipit dicat : Panem cælestem accipiam, et nomen Domini invocabo.

Ad sumendum corpus dominicum.

(1040) Perceptio corporis tui, Domine Jesu Christe, quod indignus sumere præsumo, non mihi proveniat in iudicium et condemnationem, sed per tuam pietatem prosit mihi ad tutamentum mentis et corporis. Qui vivis.

(1041) Quando calicem accipit, dicat :

Quid retribuam Domino etc., ut in Miss. Rom. Post sumptum, secreta.

Communicatio et confirmatio sancti sanguinis tui, Domine Jesu Christe, prosit mihi in remissionem omnium peccatorum, et conservet me in vitam æternam.

(1042) Domine Jesu Christe, Fili Dei vivi, qui ex voluntate Patris (1043) cooperante [Lege Spiritu sancto] sanctorum per mortem tuam mundum vivificasti, libera me per hoc sacrum corpus et sanguinem tuum, quatenus non sit mihi ad iudicium, neque ad condemnationem, sed ad remedium proficiat animæ meæ ; et a cunctis iniquitatibus meis libera me, Deus, et fac me tuis obedire mandatis, et a te, et a sanctis tuis nunquam in perpetuum separari. Qui vivis.

(1044) Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, da mihi hoc corpus et sanguinem Filii tui Domini nostri Jesu Christi ita sumere, ut merear per hoc remissionem peccatorum accipere, et tuo sancto Spiritu repleri, quia tu es, te præter te non est alius, cujus gloriosum nomen permanet in sæcula sæculorum. Amen.

(1045) Deinde cum cæperit communicare clerum sive populum, dicat singulis :

(1046) Perceptio corporis Domini nostri sit tibi vita et salus, et redemptio omnium tuorum peccatorum.

Oratio sancti Gregorii papæ. — Corpus Domini nostri Jesu Christi prosit mihi in remissionem omnium peccatorum ad vitam æternam.

(1047) *Finita Missa, postquam diaconus dicit* : **253** *Ite Missa est, veniat sacerdos ante altare, et osculato dicat :*

Placeat tibi, sancta Trinitas, obsequium servitulis meæ, et præsta ut hoc sacrificium, quod oculis tuæ Majestatis indignus obtuli, sit tibi placens, mihi que et omnibus pro quibus illud obtuli sit, te miserante, propitiabile. Qui vivis.

(1048) *Alia Oratio.* — Meritis et intercessionibus omnium sanctorum suorum misereatur nobis omnipotens Dominus.

(1049) *Expletis omnibus, episcopus rediens ad sacrarium* **254** *cum diaconibus et cæteris cantet hymnum trium puerorum, et Laudate Dominum in sanctis ejus.* (1050) *Postea preces* : Constitute tibi, Domine, omnia opera tua, et sancti tui : Exultabunt justi; Exsultant justi; Non nobis, Domine, non nobis; Sacerdotes induam; Ne intres in; Domine Deus virtutum; Benedicat nos Deus, Deus; Domine exaudi; (1051) *Deinde Oratio.* Deus, qui tribus pueris mitigasti flammam ignium, concede propitius per interventum eorum, et omnium sanctorum, ut nos famulos tuos non exurat flamma vitiorum. Per.

RITUS ANTIQVUS CELEBRANDÆ MISSÆ.

Ex antiquo Codice manuscripto prioratus Salicosani (Vulgo *S. iusense*), apud Velocasses, ordinis sancti Augustini Canonice, non longe a Vernone. Cujus Codicis initium est :

253 *Domino vere sancto et meritis honorando* (1052) *Maurilio, venerabili sanctæ Rothomagensis Ecclesiæ archiepiscopo,* (1053) *Joannes Abrincacensis, omnium episcoporum meritis infimus, corpore et spiritu totius obedientiæ munus, etc.*

Missa diei hoc ordine celebretur. In primis in feriabilibus diebus duæ campanæ pulsantur, in festis omnes. Ad Gloria Patri, choro Introitum a beato Cælestino institutum canente, sacerdos (1054) *in vestiario cæterique ministri sanctis vestibus juxta ordinem induantur, scilicet alba, stola, et dalmatica diaconus; alba, et tunica, et manipulo subdiaconus; reliquitantum albis, scilicet duo acolythi unus qui cantet Graduale, et deferat candelabrum, alter qui Alleluia, et ferat thuribulum. Psalmo dicto, incipiente choro Gloria Patri, sacerdos cæterique ministri sic ad altare procedent. Diaconus præcedat presbyterum, subdiaconus præcedens diaconum ferat Evangelium, ceroferarius cum cereo præcedat subdiaconum, portitor thuribuli ceroferarius. Dum ergo ante altare venerint, subdiaconus Evangelium ponat super dextrum cornu altaris, ubi usque ad Evangelium manebit. Per altare Jerusalem designatur, in qua ab initio adventus Domini evangelica doctrina retinuit, et inde usque ad publicum exivit, ut scriptum est: De Sion exhibit lex, et Verbum Domini de Jerusalem. Postea subdiaconus ad sinistram sacerdotis transeat, diaconus ad dextram; ubi, confessione invicem facta. (1055) diaconum et subdiaconum osculetur sacerdos. Primum enim Christus pacem apostolis dedit, per eos orbi transmisit. Post quæ sacerdos cæterique ministri retro coram altari breviter orant, stantes ordine suo; deinde primum ab oratione* (1056)

surgens inclinanti sibi inclinet diacono, diaconus inclinanti subdiacono, subdiaconus inclinanti sibi choro. Diaconus vero post inclinationem utraque altaris cornua deosculans (1057) *sacerdoti* **254** *medium altaris osculanti Evangelium osculandum offerat. Evangelio enim Christus prævaricationis chirographum delens, pacem mundo dedit, cujus præconibus utrumque populum, Judaicum quippe et gentilem, sibi reconciliavit. Quod altare sacerdos osculatur, significat gentem Judæam in Jerusalem morantem, quam Christus sibi reconciliavit; per Evangelium, gentilem populum. Dehinc pergat sacerdos ad dextrum cornu altaris; dexteram enim Christus semper egit vitam, dextera enim vita acquiritur cælestis gloria. Diaconus post eum eandem imitando vitam consistat, quousque ei sedere innuat. (1058) Sessio episcopi juxta decretum Urbani papæ et Carthaginense concilium cæteris celsior debet fieri, in qua cathedra pontificalis honorifice constituitur, etc. (1059) Ceroferarii vero usque ad Kyrie eleison ab Austro ad Aquilonem candelabra teneant, quo incepto ibidem dimittant. Per Austrum, qui est ventus calidus, Spiritus sancti fervor designatur, qui veri Solis ortu ab Oriente ad Occidentem mundum illuminando diffunditur. Unus vero tertius in medio ponatur, per quem ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine Domini, Dominum adesse designatur. Per hoc quod, incepto Kyrie, cerei deponuntur, nos dum Dominum exoramus, contrito corde humiliari oportere demonstratur. Salutante presbytero populum, iterum ibidem teneant. Oratione finita ab Oriente ad Occidentem collocent. Duobus enim Testamentis illuminantur quatuor partes mundi. Septem candelabra in festis significant septem dona Spiritus sancti. Incipiente subdiacono Epistolam, sacerdos juxta altare sedeat, et diacono in loco suo sedere innuat; subdiaconus vero, excepto tempore ministrationis suæ, in choro maneat. Propinquante Evangelii termino sacerdos thymiama in thuribulo ponat, quo incensato altari ante Evangelium deferatur. Per thuribulum, quod fragrantiam odoris emittit, fama bonorum operum quæ Christi doctrinam præcessit. Diaconus, benedictione a sacerdote accepta, ab altari Evangelium accipiens super sinistrum armum imponat. **255** *Per sinistrum enim armum vita temporalis designatur, in qua oportet Evangelium prædicari. Et subdiaconus ante eum pulvinar deferat. Per pulvinar quod præcedit lex figuratur quæ Evangelium præcessit; per plumas quæ intus occultantur, mysteria quæ in lege continebantur; per levitatem plumæ præcepta veteris legis levia ad comparisonem novæ; in illis enim dicitur: Non occides; in nova vero: Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. (1060) Sicque præcedentibus ceroferario thuribulique latore, cum processione ad pulpitem pergat, et suppositio Evangelio ac incensato, versus ad Aquilonem, Evangelium legat; per Aquilonem enim infidelitas gentium designatur quibus Evangelium ab apostolis igne Spiritus sancti accensis prædicatur. Quo lecto candelabra extinguantur. Immolatione enim veri Agni typici cessavit immolatio, et cætera mysteria quæ in lege continebantur et prophetis**

per candelabra designatis. Incensum sacerdoti in thuribulo offeratur, et evangelium primum a subdiacono sibi porrectum osculetur, quod post a diacono osculetur. Et in festivis diebus a subdiacono omni clero, incenso præcedente, præsentetur. Evangelio lecto populus a sacerdote salutetur: (1061) Offerenda incipiatur quam finitam Versus (1062) sequatur. Interim vero panis et vini oblatio a subdiacono diacono a diacono offeratur presbytero. Cantor aquam linteo coopertam in festis diacono deferat, quam diaconus vino misceat. Dulci enim cantoris modulatione populus pia devotione et divino amore accenditur, et sic ad Dominum currit, et unum corpus in Christo efficitur. Per vinum Christus, per aquam populus, per linteam cooperturam aquæ labor modulationis cantoris, quo liberatur populus a cogitationum pravitate; lino enim labor exprimitur.

(1063) Aquam ista vino, populus adunatur Christo. Aliis diebus ministret eam acolythus. (1064) Sacerdos oblationem ita componat, ut in dextera parte Hostiæ calicem constituat; a dextro enim latere Domini sanguis defluxit et aqua. Sicque corporali cooperta incensum desuper offerat, et sic diacono præbeat. Diaconus vero in circuitu altaris deferat, postea sacerdoti, deinde ministro reddat, ut clero populoque deferat. Præterea scribens patenam de altari, subdiacono porrigat, subdiaconus vero, si fuerit acolyto. Non licet enim quidquam sacri ab altari auferre alicui nisi diacono vel sacerdoti. (1065) Tunc coram altari ore inclinatus sacerdos solus, postulando ut dignus possit accedere ad altare et insistere cultibus divinis. Cæteri vero ministri stent in oratione in ordine suo. Post quæ versus ad populum orare moneat conversusque ad altare Secretam Orationem dicat qua completa, Vere dignum, etc., devota mente dulcique voce proferat, in cuius fine Hymnum Sanctus, Sanctus, Sanctus, a beato Sixto institutum chorus respondeat. Diaconus et ministri ad Te igitur, etc., perseverent retro sacerdotem usque Sed libera nos inclinatis. Domino enim patienti mærore et timore sui compatiebantur apostoli. Per inclinationem diaconorum significatur mæstitia apostolorum; per subdiaconorum, sanctarum mulierum. subdiaconi vero similiter inclinati sint in aspectu sacerdotis, per quos exprimuntur sanctæ mulieres, quæ, patiente Domino fugientibus discipulis, licet timore et mærore percussis, in his quæ de eo fiebant erant intendentes, sed Domino de cruce deposito ac sepulto, inde recesserunt, et a romana sepulturæ **256** paraverunt; ita subdiaconi ab eo loco discedant, et corpori ac sanguini Christi ministrare satagant, offerentes patenam per manum diaconi sacerdoti ad frangendum in ea corpus Domini, etc. Ubi ergo ad hæc verba venerit, scilicet, Per quem hæc omnia, Domine, semper bona, tunc diaconus accedat, et dextera manu dextrum cornu corporalis accipiat, cum sacerdote discooperiat. Sacerdos Per ipsum, etc.; dicendo, (1066) oblata quatuor partes calicis tangat. Immolatione enim corporis Christi redempta sunt quatuor climata mundi. (1067) Item Oratione finita (1068) uterque calicem levant, et simul ponant, et cooperiant. Inde altare diaconus osculetur, deinde dextram

A sacerdotis scapulam. Per scapulam sacerdoti lapis designatur, in qua angelus ad sepulcrum resedit. Semper enim angelus credendus est adesse immolationi corporis Christi. Per (1069) diaconum Joseph exprimitur, per sacerdotem Nicodemus, per elevationem de altari Hostiæ depositio Christi de cruce, per depositionem iterum in altari sepultura Christi. Post quæ sacerdos Orationem Dominicam alta voce proferat. Per exaltationem Dominicæ Orationis demonstratur nostræ unitas fraternitatis. Deus enim Pater noster, pacis et concordiæ Magister, sic nos unum pro omnibus orare docuit, quomodo in uno omnes portavit. Clero Sed libera nos a malo respondente. (1070) officium consecrationis perficiat. Sed libera dicto, diaconus et subdiaconus se erigant, et oculos in Domini corporis consecrationem intendant. Ait enim evangelista quia noti ejus a longe stabant, sua pectora percutientes. Ubi ergo ad locum Da propitius pacem venerit, (1071) qui mantili indutus tenuerat [Forte leg. patenam] subdiacono, subdiaconus diacono, diaconus sacerdoti offerat, in qua sacerdos corpus Domini tripliciter dividat: quarum partium unam sacerdos calici immittens, Pax Domini alta voce dicendo, protinus subdat secreto: (1072) Fiat communicatio simul corporis et sanguinis Domini nobis accipientibus in vitam æternam. Alia se, diaconum subdiaconumque communicet. Tertiam (1073) viaticum, si opus fuerit, in patena usque ad finem Missæ reservat. Per particulam oblatæ immixtæ in calicem ostenditur corpus Christi quod resurrexit a mortuis; per comestam a sacerdote vel populo vivificantem eos in Deo, Christicum discipulis suis post Resurrectionem conversatio. Tertiam, quæ remanet in altari vocat sancta Ecclesiæ viaticum morientis, ut ostendatur non eos debere deputari morientes, sed dormientes qui in Christo moriuntur, dum tali tan'oque ductore ad æternam vitam perducuntur. Si autem opus non fuerit, tertiam sacerdos aut unus ministrorum accipiat. Non autem intincto pane, sed, (1074) juxta definitionem Toletani concilii, seorsum corpore, seorsum sanguine, sacerdos communicet, (1075) excepto populo, quem intincto pane, non auctoritate, sed summa necessitate timoris sanguinis Christi effusionis permittitur communicare. Dum ergo sacerdos ministris communionem porrigit, unumquemque primitus osculetur, et post qui communicandus est manu sacerdotis osculata, communionem ab eo accipiat, (1076) Postremo vero particulam quæ in calice remansit sacerdos sumat, et post diacono calicem ad mundandum et sumendum quod remansit porrigat, qui in sinistram cornu altaris calicem cum patena deferat, ubi partem sibi accipiat, et partem subdiacono tribuat. Post mundato utroque utrique **257** participant. Acolytus vero alterum calicem sacerdoti ad mundandos digitos deferat. Subdiaconus autem ad mundandum calicem et patenam diacono serviat. Post mundationem patenæ et calicis acolytus utrumque mantili involutum teneat usque ad completionem primæ Postcommuniois suæque cæteri ministri officia. Sacerdos, ut supra diximus, partito corpore Domini, Pax Domini alta voce proferat, a quo unus canonicorum pacem accipiat, quam

in utroque choro majoribus distribuat. Ipsi autem cæteris ita porrigant, ut nullus de loco moveatur, sed a superiori **258** accipiat, et inferiori tribuat. Unus minorum utriusque chori a majoribus accipiat, et juxta præscriptum ordinem cæteris distribuat. Hoc autem firmiter teneant juxta apostolum, honore invicem prævenientes, ut dantes pacem et recipientes semper inclinent. Per osculum pacis designatur nostræ utilitas fidei. Chorus vero psallat Agnus Dei, quod Sergius papa tempore confectionis corporis Domini cantare præcepit, cujus Agni immolatio mundum redemit. Quo incepto candelabra illuminentur: Agni passione illuminatus est mundus, etc.

RITUS OLIM OBSERVATUS * IN UNCTIONE
REGUM FRANCORUM.

Ex Codice Ratoldi abbatis

257 Incipit percunctatio sive electio episcoporum ac clericorum, necnon populorum (1077) ad regem consecrandum sive ad benedicendum.

Anmonitio episcoporum vel clericorum seu populorum ad regem dicenda ita legatur ab uno episcopo coram omnibus:

(1078) A vobis perdonari petimus ut unicuique de nobis et Ecclesiis nobis commissis canonicum privilegium ac debitam legem atque justitiam conserve- tis, et defensionem exhibeatis, sicut rex in suo regno unicuique episcopo et Ecclesiæ sibi commissæ (1079) per rectum exhibere debet.

(1080) Responsio regis. — Promitto vobis et per- dono quia unicuique de vobis et Ecclesiis vobis com- missis canonicum privilegium et debitam legem atque justitiam servabo, et defensionem, quantum potuero, adjuvante Domino, exhibebo, sicut rex in suo regno unicuique episcopo et Ecclesiæ sibi com- missæ per rectum exhibere debet.

(1081) Deinde alloquantur duo episcopi populum in ecclesia inquirentes eorum voluntatem, etsi concordés fuerint, (1082) agant Deo gratias omnipotenti (1083) decantantes Te Deum laudamus. et duo episcopi ac- cipiant eum per manus, et deducant ante altare et, proslernel se usque ad finem Te Deum laudamus.

(1084) Invocatio super regem — Te invocamus, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, ut hunc famulum tuum N., quem tuæ divinæ dispensa- tionis providentia in primordio plamastum usque ad hunc præsentem diem juvenili flore lætantem cre- scere concessisti, eum tuæ pietatis dono ditatum plenumque gratia veritatis de die in diem coram Deo et hominibus ad meliora semper proficere facias, (1085) ut summi regiminis solium gratiæ supernæ largitate gaudens suscipiat, et, misericordiæ tuo muro ab hostium adversitate undique munitus, ple- bem sibi commissam cum pace propitiationis et vir- tute victoriæ feliciter regere mereatur. Per Domi- num.

* In primo Theod. sunt *Orationes ad benedicen- dum regem*. At cum nostris nullo pacto conveniunt. In his hæc notatu digna quæ inscribitur: *Oratio qua benedixit dominus apostolicus Joannes (octavus) Lu-*

258 Item oratio. — (1086) Deus, qui populis tuis virtute consulis, et amore dominaris, da huic famulo tuo spiritum sapientiæ cum regimine disci- plinæ, ut tibi toto corde devotus in regni regi- mine maneat semper idoneus, tuoque munere (1087) ipsius temporibus securitas Ecclesiæ dirigatur, et in tranquillitate devotio Christiana permaneat, ut in bonis operibus perseverans ad æternum regnum te duce valeat pervenire. Per.

Alia. — In diebus ejus oriatur omnibus æquitas et justitia, amicis adjutorium, in inimicis obstaculum, hu- milibus solatium, elatis correctio, divitibus doctri- na, pauperibus pietas, peregrinis pacificatio, pro- priis in patria pax et securitas, unicuique secun- dum suam mensuram moderate gubernans. (1088) se ipsum sedulus discat, ut, tua irrigatus compunctio- ne, toti populo tibi placita præbere vitæ possit exempla, et, per viam veritatis cum grege gradiens sibi subdito, opes frugales abundanter acquirat si- mul ad salutem non solum corporum, sed etiam cordium a te concessam cuncta accipiat. Sicque, in te cogitatum animi consiliumque omne componens, plebis gubernacula cum pace simul et sapientia sem- per invenire videatur; teque auxiliante præsentis vitæ prolixitatem percipiat et, per tempora bona usque ad summam senectutem perveniat, hujusque fragilitatis finem perfectum ab omnibus vitiorum vinculis tuæ pietatis largitate liberatus et infinitæ prosperitatis præmia perpetua angelorumque æterna commercia consequatur. Per.

(1089) Consecratio regis. — Omnipotens sempi- terne, Deus, Creator et gubernator cæli et terræ, conditor et dispositor angelorum et hominum, Rex regum et Dominus dominorum, qui Abraham fidelem famulum tuum de hostibus triumphare fecisti, Moysi et Josue populo tuo prælatis multiplicem victoriam tribuisti, humilem quoque David puerum tuum re- gni fastigio **259** sublimasti, eumque de ore leonis, et de manu bestię atque Golæ, sed et de gladio maligno Saul et omnium inimicorum ejus liberasti, et Salo- monem sapientiæ pacisque ineffabili munere ditasti, respice propitius ad preces nostræ humilitatis, et super hunc famulum tuum, quem supplici devotione in (1090) regnum N. Albionis totius videlicet Fran- corum pariter eligimus, benedictionum tuarum dona multiplica, eumque dextera tuæ potentiæ semper ubi- que circumda; quatenus, prædicti Abraham fidelitate firmatus, Moysi mansuetudine fretus, Josue fortitu- dine munitus, David humilitate exaltatus, Salomonis sapientia decoratus, tibi in omnibus complaceat, et per tramitem justitiæ inoffenso gressu semper in- cedat, et totius Albionis Ecclesiam deinceps cum plebibus sibi annexis ita enutriet ac doceat, munit, et instruat, contraque omnes visibiles et invisibiles hostes idem potenter regaliterque tuæ virtutis regi- mine administret. (1091) ut regale solium videlicet

dovicum (cognomento Balbum) Junioris Caroli im- peratoris filium, Trevas civitatis. Spiritum Sanctifica- tionis. Quæsumus, Domine, Lud. regi nostro prop. infunde, etc.

orum sceptrum non deserat, sed ad pristinae
 acis concordiam eorum animos te opitu-
 reformet, ut, utrorumque horum populorum
 subiectione fultus, condigno amore glorifica-
 longum vitæ spatium paternæ apicem glo-
 a miseratione unatim stabilire et gubernare
 tur; tuæ quoque protectionis galea munitus, et
 insuperabili jugiter protectus, armisque cœ-
 is circumdatus, obtabilis victoriæ triumphum
 istibus feliciter capiat, terroremque suæ po-
 infidelibus inferat, et pacem tibi militantibus
 er reportet; virtutibus necnon quibus præfa-
 les tuos decorasti multiplici honoris bene-
 ne condecora, et in regimine regni sublimiter
 a, et oleo gratiæ Spiritus sancti perunge. *Hic*
ungatur oleo. Ant. Unxerunt Salomonem Sa-
 cerdos, et Nathan propheta regem in Sion, et
 entes læti dixerunt: Vivat rex in æternum!
 unxisti sacerdotes, reges et prophetas, ac
 res, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt
 am, atque adepti [*Leg. adepti*] sunt promissis.
 (1093) Cujus sacratissima unctio super caput
 effluat, atque ad interiora descendat, et cordis
 intima penetret, et promissionibus, quas adepti
 victoriosissimi reges, gratia tua, dignus effici-
 quatenus, et in præsentis sæculi feliciter regnet,
 eorum consortium in cœlesti regno perveniat
 minum nostrum Jesum Christum Filium tuum,
 lectus est oleo lætitiæ præ consortibus suis, et
 crucis potestates aereas debellavit, tartara
 exit, regnumque diaboli superavit, et ad cœlos
 ascendit; in cujus manu victoria, omnis gloria
 istas consistunt, et tecum vivit et regnat Deus
 tate ejusdem Spiritus. Per.
 1. — (1094) Deus electorum fortitudo et humi-
 xilitudo, qui in primordio per effusionem di-
 crimina mundi castigare voluisti, et per colum-
 amum olivæ portantem pacem terris redditam
 nstrasti, iterumque Aaron famulum tuum per
 onem olei sanxisti, et postea per hujus unguenti
 onem ad regendum populum Israeliticum sa-
 tes, reges et prophetas perfecisti, vultumque
 siæ in oleo exhilarandum per propheticam fa-
 ui vocem David esse prædixisti, ita, quæsumus,
 potens Pater, per hujus creaturæ pinguedi-
 hunc servum tuum sanctificare **260** tua be-
 nectione digneris, (1095) eumque in similitudine
 abæ pacem simplicitatis populo sibi commissio-
 are, et exempla Aaron in Dei servitio diligen-
 nitari, regni que fastigia in consiliis scientiæ et
 late judicii semper assequi, vultumque hilarita-
 r hanc olei unctionem, (1096) te adjuvante, to-
 lebis paratum habere facias.
 2. — Deus (1097) Dei Filius Christus Dominus
 ; qui a Patre oleo exsultationis unctus est præ-
 cipibus suis, ipse per præsentem sacri unguinis
 onem Spiritus paracliti super caput tuum in-
 benedictionem, eamdemque usque ad interiora
 tui penetrare faciat; quatenus hoc visibili et

tractabili dono invisibilia percipere, et temporalia
 regna [*Leg. temp. regno, ut in coronatione Henr. IV*]
 justis moderaminibus exsecuto, æternaliter cum
 eo regnare merearis. Per.

Hic (1098) *detur annulus.* — (1099) Accipe annu-
 lum, signaculum videlicet sanctæ fidei, soliditatem
 regni, augmentum potentiæ per quæ [*Leg. quem, ut*
in coronatione Henr. IV] scias triumphali potentia
 hostes repellere, hæreses destruere, subditos coadu-
 nare, et catholicæ fidei (1100) perseverabilitati con-
 necti. Per.

(1101) *Oratio post annulum datum.* — Deus, cujus
 est omnis potestas et dignitas, da famulo tuo pro
 Spiritu suæ dignitatis effectum, in qua, te remune-
 rante, permaneat semperque timeat, tibi que jugiter
 placere contendat. Per.

Hic (1102) *cingatur ei gladius ab archiepiscopo.* —
 (1103) Accipe hunc gladium cum Dei benedictione
 tibi collatum, in quo per virtutem Spiritus sancti
 resistere et ejicere omnes inimicos tuos valeas, et
 cunctos sanctæ Dei Ecclesiæ adversarios, regnumque
 tibi commissum tutari, atque protegere castra Dei
 per auxilium invictissimi triumphatoris Domini nostri
 Jesu Christi, qui cum Patre in unitate Spiritus sancti
 vivit et regnat in sæcula sæculorum.

(1104) *Oratio post gladium.* — Deus, qui provi-
 dentia tua cœlestia simul et terrena moderaris,
 propitiare (1105) Christianissimo regi nostro, ut
 omnis hostium suorum fortitudo virtute gladii spiri-
 talis frangatur, ac te pro illo pugnante penitus con-
 teratur. Per.

Hic (1106) *coronetur.* — (1107) Coronet te Deus
 corona gloriæ, atque justitiæ honore, et opere forti-
 tudinis, ut per officium nostræ benedictionis cum
 fide recta, et multiplici bonorum operum fructu, ad
 coronam pervenias regni perpetui, ipso largiente,
 cujus regnum permanet in sæcula sæculorum.

Oratio post coronam. — Deus perpetuitatis dux virtu-
 tum, cunctorum hostium victor, benedic hunc famu-
 lum tuum tibi caput suum inclinantem, et prolixa sani-
 tate, et prospera felicitate eum conserva, et ubicun-
 que pro quibus auxilium tuum invocaverit, cito adsis,
 et protegas, atque defendas. Tribue ei, quæsumus,
 Domine, divitias gratiæ tuæ. Comple in bonis desi-
 derium ejus; corona eum in miseratione, et mise-
 ricordia, tibi que Dominopia devotione famuletur.
 Per Dominum nostrum.

261 *Hic detur sceptrum.* (1108) — Accipe sceptrum
 regiæ majestatis insigne, virgam scilicet rectam regni,
 virgam virtutis, qua te ipsum bene geras, sanctam
 Ecclesiam populumque Christianum tibi a Deo com-
 missum regia virtute ab improbis defendas, pravos
 corrigas, rectos pacificos, et ut viam rectam tenere
 possint tuo juvamine dirigas; quatenus de temporali
 regno ad æternum regnum pervenias, ipso adjuvante,
 cujus regnum et imperium sine fine permanet in
 sæcula sæculorum.

Oratio post sceptrum. — Omnium, Domine, fons
 bonorum, cunctorumque Deus institutor profectuum,

tribue, quæsumus, famulo tuo *Ill.* adeptam bene gerere dignitatem, et a te sibi præstitutum honorem dignare corroborare. Honorifica eum præ cunctis regibus terræ, uberi eum benedictione locupleta, et in solio regni firma stabilitate consolida; visita eum in sobole, præsta ei prolixitatem vitæ, in diebus ejus semper orietur justitia; ut cum jucunditate et lætitia æterno gloriatur in regno. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

Tunc datur ei virga. — (1109) Accipe virgam virtutis atque æquitatis, qua intelligas mulcere pios et terrere reprobos. Erranti viam doce, lapsisque manum porrige, disperdasque superbos, et releves humiles: et aperiat tibi ostium Jesus Christus Dominus noster, qui de seipso ait: *Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur.* Et ipse, qui est clavis David, et sceptrum domus Israel, qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit, sit tibi adjutor, qui educit vincitum de domo carceris sedentem in tenebris et umbra mortis, ut in omnibus sequi merearis eum, de quo propheta David cecinit: *Sedes tua Deus, sæculum sæculi, virga æquitatis virga regni tui;* et imitando ipsum, qui dicit: *Diligas justitiam, et odio habebas iniquitatem: Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ;* ad exemplum illius quem; ante sæcula unxerat præ participibus suis, Jesum Christum Dominum nostrum.

Tunc dicatur Benedictio. — (1110) Extendat omnipotens Deus dexteram suæ benedictionis, et effundat super te donum suæ protectionis, et circumdet te muro felicitatis, ac custodia suæ propitiationis, sanctæ Mariæ, (1111) ac beati Petri apostolorum principis, (1112) sanctique Gregorii (1113) Angelorum apostolici, atque omnium sanctorum intercedentibus meritis, indulgeat tibi Dominus omnia mala quæ gessisti. Amen.

Et (1114) tribuat tibi gratiam et misericordiam quam humiliter ab eo deprecis, et liberet te ab adversitatibus cunctis, et ab omnibus visibilibus et invisibilibus inimicorum insidiis. Amen.

Angelos suos bonos semper et ubique qui te præcedant, comitentur et subsequantur, ad custodiam tui ponat, et a peccato seu gladio, et ab omnium periculorum discrimine sua potentia liberet. Amen.

262 (1115) Inimicos tuos ad pacis charitatisque benignitatem convertat, et bonis omnibus te gratiosum et amabilem faciat; pertinaces quoque in tui insectatione et odio, confusione salutari induat; super te autem sanctificatio sempiterna floreat. Amen.

Victoriosum te atque triumphatorem de invisibilibus atque visibilibus hostibus semper efficiat, et sancti nominis sui timorem et amorem continuo cordi tuo infundat, et in fide recta ac bonis operibus perseverabilem reddat, et pace in diebus tuis concessa, cum palma victoriæ te ad perpetuum regnum perducat. Amen.

Et qui te voluit super populum suum constituere regem, et in præsentem sæculo felicem, æternæ felicitatis tribuat esse consortem. Amen.

Quod ipse præstare dignetur.

Item alia Benedictio. — (1116) Benedic, Domine, (1117) hunc præsulem principem, qui regna omnium regum a sæculo moderaris. Amen.

Et tali eum benedictione glorifica, ut Davitica [*Al. Davidica*] teneat sublimitate sceptrum salutis, et sanctificæ propitiationis munere reperiat locupletatus. Amen.

Da ei a tuo spiramine regere populum, sicut Salomonem fecisti regnum obtinere pacificum. Amen.

Quod ipse præstare dignetur.

Regis status designatur. — Sta (1118) et retine (1119) amodo quem hucusque paterna (1120) suggestione tenuisti hæreditario jure tibi delegatum per auctoritatem Dei omnipotentis, et per præsentem traditionem nostram, omnium scilicet episcoporum cæterorumque Dei servorum; et quanto clerum sacris altaribus propinquorem prospicis, tanto ei potiore in locis congruis honorem impendere memineris quatenus Mediator Dei et hominum te mediatorum cleri et plebis in hoc regni solio confirmet, et in regnum æternum secum regnare faciat Jesus Christus Dominus noster Rex regum, et Dominus dominantium, qui cum Patre et Spiritu sancto.

(1121) Rectitudo regis est noviter ordinati et in solium sublimati hæc tria populo Christiano sibi subdito præcipere, in primis ut Ecclesia Dei et omnis populus Christianus veram pacem et servans in omni tempore. Aliud est ut rapacitates et omnes iniquitates omnibus gradibus interdicit. Tertium est, ut in omnibus judiciis æquitatem et misericordiam præcipiat, ut illi et nobis indulgeat sua misericordia clemens et misericors Deus, qui cum Patre.

Et (1122) *tunc deosculetur omnem clerum populumque,* (1123) *et dicat unusquisque: vivat rex!* *ut supra.* *Et post Evanjelium* (1124) *offert rex ad manum archiepiscopi oblationem et vinum, et sic peragatur Missa suo ordine. Deinde communicetur ab archiepiscopo corpore et sanguine Christi;* (1125) *et sic referant Deo gratias, post pergant ad mensam.*

(1126) ITEM AD REGINAM BENEDICENDAM.

263 *Debet enim adduci in ecclesiam, et prosterni ante altare. Elevata a oratione ab episcopis, et inclinato, dicat archiepiscopus hanc Orationem:*

(1127) Adesto, Domine supplicationibus nostris, et quod humilitatis nostræ gerendum est ministerio tuæ virtutis impleatur effectu. Per.

(1128) *Tunc debet caput ejus ungi oleo.* — In nomine patris et Filii et Spiritus sancti prosit tibi hæc unctio olei in honorem et confirmationem æternam.

Sequitur Oratio post unctionem. — Omnipotens, sempiternus Deus, affluentem Spiritum tuæ benedictionis super famulam tuam nobis orantibus propitiatus infunde, (1129) ut quæ per manus nostræ impositionem hodie regina instituitur, sanctificatione tua digna et electa permaneat, ut nunquam postmodum de tua gratia separetur indigna. Per.

(1130) *Tunc debet ei annulus mitti digito.* — Accipe fidei signaculum sanctæ Trinitatis, quo **264** possis omnes pravitates hæreticas devitare, et (1131) bar-

entes virtute tibi præstita ad agnitionem verivocare.

Incipit Oratio. — Deus, cujus est omnis potestas, da famulæ tuæ Ill. signo tuæ fidei prosuæ dignitatis effectum, qua tibi semper firma, tibi que jugiter placere contendat.

Tunc debet imponi corona in capite. — (1132) coronam gloriæ, honorem jucunditatis, ut da fulgeas, et æterna exultatione coroneris. minum.

Oratio. — Omnium, Domine fons bonorum, torum dator pro vectum, tribue famulæ tuæ aptam bene gerere dignitatem, et a te sibi am in ea bonis operibus corrobora gloriam. minum.

BENEDICTIO NUPTIARUM.

Ex Codice Rhemensi.

Incipit actio (1134) *nuptialis.* — Adesto, supplicationibus nostris, et institutis tuis propagationem humani generis ordinasti be-assiste, ut quod, te auctore jungitur, te auxili-servetur. Per Dominum nostrum Jesum m.

Oratio. — Quæsumus, omnipotens Deus, insti-videntiæ tuæ pio favore comitare, et quos le-societate connectis, longæva pace custodi. minum.

Oratio oblata. — Adesto, Domine, supplicationibus, et (1135) hanc oblationem ^b famularum tua-arum, quam tibi offerimus pro famula tua illa id statum maturitatis et ad diem nuptiarum ere dignatus es, placidus ac benignus assume, ^c tua dispositione expetitur, tua gratia com-^d. Per Dominum nostrum.

qui fœdera nuptiarum blando concordie jugo ubili pacis vinculo nexuisti, ut multiplicandis num filiis sanctorum connubiorum fecunditas serviret. Tua enim, Domine, providentiæ tuæ nefabilibus modis **264** utrumque dispensas, ⁱ generatio ad mundi edet ornatum, (1136) ratio ad Ecclesiæ perducatur augmentum. Per m.

Oratio actionem. — Hanc igitur oblationem famularum illarum, quæsumus, Domine, placatus is, pro qua majestatem tuam supplices exora-t sicut eam ad ætatem nuptiis congruentem ire tribuisti, sic eam consortio maritali tuo copulatam desiderata sobole gaudere perfili (1137) atque ^d oblatam seriem cum suo con-

servatione dignum videtur in vet. Sacram. currere Orationem seu Benedictionem super ii secundo nubunt, etsi hujusmodi nuptiæ in a benedici non solerent.

ster Edmundus Martene qui hæc eadem exhibet in Gelaiano Missali et mss. Codicibus Rhemensi onensi, lib. 1 de antiq. Eccl. Ritibus, cap. 9, ram matrim., art. 5, legit *famulorum*. Alias uiones ab ipso lactas atteximus.

um legit *regeneratio*.

re optatam, ex eodem Martene.

infra rationem.

ad eundem Martene, et sic erintas Benedictio-

A jure provehas benignus annorum. Per Christum Dominum nostrum. Quam oblationem tu Deus.

Infra (1138) ^e *actio. Ad tricesimum vel annualem nuptiarum.* — Hanc igitur oblationem Domine, famulorum tuorum illorum, et illarum, quam tibi offerunt ob diem tricesimum conjunctionis suæ, vel annualem quo die eos jugali vinculo sociare dignatus es, placatus suscipias, deprecamur. Ob hoc igitur reddant tibi vota sua Deo vero, et vivo, pro quibus tremendæ pietati suæ supplices fundimus preces, ut pariter bene ac pacifice senescant, et videant filios filiorum suorum usque ad tertiam et quartam progeniem, et te benedicant omnibus diebus vitæ suæ. **265** Per Christum Dominum nostrum. Quam oblationem.

Per complures canonem plenarium, et (1139) *dicis B Orationem Dominicam, et sic* (1140) *eam benedictis his verbis:*

Oratio. — (1141) Deus, qui mundi crescentis exordium multiplicata prole benedictis, propitiare supplicationibus nostris, et (1142) super hanc famulam tuam illam opem benedictionis infunde, ut in conjugali consortio, affectu compari, mente, consimili (1143) sanctitatem ut ^g tua [*Leg. sanctitate mutua*] copulentur.

Item Oratio. — Pater mundi conditor, nascentium genitor, multiplicandæ originis (1144) institutor, qui Adæ comitem tuis manibus addidisti, cujus ex ossibus ossa crescentia parem formam admirabili diversitate signarent, hinc ad totius multitudinis incrementum conjugalis tori jussa consortia, totum inter (1145) sæculum colligarent, humani generis fœdera nexerunt. Sic enim tibi, Domine, placitum fuit, sic enim necessarium fuit; (1146) ut quia longe est et infirmus, ^h quod homini similem, quam quod tibi Deo feceras, additur fortiore sexus infirmior, ut unum efficeras ex duobus, et pari pignore soboles (1147) mista maneret: tunc per ordinem fluere egesta posteritas, ut (1148) in prioris ventura sequerentur, nec ullum sibi finem in tam brevi termino, quamvis essent caduca, proponerent. Ad hæc ⁱ igitur (1149) datæ sint legis instituta ventura. Quapropter hujus familiæ tuæ, Pater, rudimenta sanctifica, ut bono et bene prospero sociata consortio legis æternæ ^k jura custodiat; memineritque, Domine, **266** non tantum ad licentiam conjugalem, sed ad observantiam fidei (1150) sanctorum pignorum ^l diligata (1151) fidelis et casta, nubat in Christo imitatrixque sanctarum permaneat feminarum. Sit (1152) amabilis ut Rachel viro suo, sapiens ut Rebecca, longæva et fidelis ut

nis Orationem his verbis.

^g Ita etiam restituit laudatus scriptor.

^h Idem quod homine similem, quam quod tibi feceras, additus fortiore sexus infirmior, ut unum efficeris ex duobus.... et priores ventura sequerentur. Ubi forte meudo typographico legitur, *similem* pro *simile*, et *efficeris*, pro *efficeres*.

ⁱ Ibid., *datæ sint legis instituta venturæ*. Potior videtur Menardi restitutio, quam habes in notis.

^j Melius Martene, *hujus famulæ tuæ*.

^k Idem, *jussa*.

^l Ibid., *diligatam, fidelis et casta, etc.*

Sara (1153) Nihil ex hac (1154) sub solus ille auctor prævaricationis usurpet, nexa fidei (1155) mandatisque permaneat (1156) feminarum, serviens (1157) Deo vero devota (1158) muniat infirmitatem suam robore disciplinæ, uni toro juncta contactus vitæ illicitos fugiat. ^a Sit (1159) verecunda, gravis pudore, venerabilis, doctrinis cœlestibus erudita, (1160) sit fecunda sobolem, sit (1161) probata, et innocens, et ad beatorum requiem usque ad cœlestia regna perveniat.

Post hæc dic Pax vobiscum et sic eos communica. Deinde posteaquam communicaverint, dicis super eos Benedictionem his verbis :

Domine sancte, Pater omnipotens, iteratis ritibus

^a Mart., sit verecundia gravis, pudore venerabilis... sit fecunda in sobole.

^b Idem. conjunctiones fam.

^c Ibid., et filiorum successibus fecundentur : nuptias eorum sicuti primi hominis confirmare dignare.

A te supplices exoramus, pro quibus apud te supplicatus est Christus (1162 ^b conjunctionis famulorum tuorum fovere digneris (1163) benedictiones tuas excipere mereantur, ^c ut filiorum successibus fecundentur, sicut (1164) plurimi omnes confirmare dignare. Avertantur ab eis inimici insidiæ, (1165) omnipotens, ut (1166) sanctitatem Patrem etiam in ipso conjugio imitentur, qui providentia tua, Domine, conjungi meruerunt. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

Post Communionem.— Exaudi nos, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, ut ^d quod (1167) non ministrentur officio, tua benedictione potius impleantur. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

Avertantur ab eis inimici omnes insidiæ ut sanctitatem Patrum etiam.

^d Idem, ut quod nostro ministratur off. tua bened. potius impleatur.

NOTÆ ET OBSERVATIONES

IN S. GREGORII MAGNI LIBRUM SACRAMENTORUM.

AUCTORE D. HUGONE MENARDO, MONACHO BENEDICTINO.

273 ^a 1. *Hic. a liber.* In Excusis legitur *Incipit C liber.*

2, *Liber. Sacramentorum.* Ita in Codicibus nostris mss. Rodradi, Rheimensi, et Ratoldi abbatis, Ita appellatur in concilio Rhemensi apud Burchardum, lib. III, cap. 97: *Missa calix cum patena, et Sacramentorum liber cum vestibus sacerdotalibus, in mundo loco sub sera recondantur.* Idem videre est apud eundem Burchardum libro decimo nono, capite octavo: *Nunc ergo, o fratres ! qui voluerit sacerdotis nomen habere, in primis propter Deum cogitet, ut discat ei quæ necessaria sunt antequam manus episcopi caput ejus tangat, id est Psalterium, Lectionarium cum Evangeliiis, Sacramentorum liberum, Baptisterium, et Computum cum cyclo, etc.* Ubi τὸ Baptisterium est conferendi baptismi ratio. Apud Flodoardum, lib. III Hist. Eccl. Rhem., cap. 9: *Librum quoque Sacramentorum sub eburneis tabulis argento præsignitis sed Lectionarium ad Missas librum pari decore venustatum ibidem contulit.* Ita appellat Micrologus, cap. 6, de Observationibus ecclesiasticis: *Fecit autem idem Albinus in sancta Ecclesia non contemnendum opus ; nam Gregorianas Orationes in libris Sacramentorum collegisse asseritur paucis aliis adjectis, etc.* Berno abbas Augiensis, cap. 1 libri de quibusdam rebus ad Missam spectantibus: *Quia sicut papa Gregorius librum Sacramentorum diligentissime ad veritatis linam correxit.* Joannes Diaconus, in Vita sancti Gregorii citata ab eodem Bernone, capite eodem: *Unde et in Vita ipsius legimus : Sed et Gelasianum Codicem de Missarum solemnibus multa subtrahens, pauca convertens, nonnulla superadjiciens, in unius libelli volumine coarctavit, quod volumen librum Sacramentorum prætitulavit.* Ita apud Joannem Diaconum. ^b Sed ultimum hujusce loci membrum ex ejus textu a nescio quo avulsum est. Walfridus, libro de Rebus ecclesiasticis,

^a Hic titulus legitur in vetustissimis Sacramentorum libris, præsertim in Harlæano antiquissimo, cujus scripturæ specimen lege apud Mabill., de Re Diplomat., pag. 365.

^b Numeri notis præfixi numeris respondent qui parenthesis inclusi reperiuntur in textu libri Sacramentorum. Ebr.

cap. 22. : *Curavit beatus Gregorius rationabilia quæque coadunare, et, seclusis iis quæ vel nimia vel inconcinna videbantur, composuit librum qui dicitur Sacramentorum, sicut ex titulo ejus manifestissime declaratur.* Ita etiam appellat Gennadius, quamvis de alio libro loquatur, lib. de Viris illustribus, cap. de Voconio Castellanensi episcopo; *Composuit etiam Sacramentorum volumen, et cap. de Musæo Massiliensi presbytero : Composuit Sacramentorum egregium, et non parvum volumen per membra quidem pro opportunitate officiorum et temporum, pro lectionum textu, Psalmorumque serie, sed supplicandi Deo, et contestandi beneficiorum ejus solitudine sui consentaneum.* Ita etiam Missa **274** ab Illyrico edita: *Incipit ordo Sacramentorum.* Quare non assentior iis qui scribunt titulum hujus libri esse τὸ Sacramentarium, non vero liber Sacramentorum. Cum etiam contrarium pateat ex hoc Sacramentorum libro, in quo manifeste Sacramentarium a libro Sacramentorum distinguitur Siquidem ibi, feria 6 majoris hebdomadæ citatur Sacramentarium: *Qui dum veniens de sacrario processit ante altare ad orandum, ordine quo in Sacramentario continetur. Mox ut surrexerit, etc.* Nec obest quod Albinus, Analarius et alii nonnulli, hunc librum appellarint Sacramentarium, cum satis ex supradictis constet τὸ liber Sacramentorum esse verum ac germanum hujus operis titulum, et si non diffitear hanc vocem Sacramentarium vel Sacramentarius, esse antiquam, siquidem Gennadius in Paulino ea usus est: *Fecit, inquit, et Sacramentarium et Hymnarium.* Aptissime autem hoc opus liber Sacramentorum dicitur, quia in eo officia Missarum liturgica recte disposita continentur, quæ sancti Patres olim sacramenta appellarunt, quemadmodum Optatus Milevitanus lib. II contra l'armenianum: *Nam qui dubitet vos illud legitimum in sacramentorum mysterio præterire non posse ? offerre vos*

^b In Mss. Joannis Diaconi, etiam antiquioribus Bernone, qui floruit ineunte sæculo XI verba hæc non exstant, neque ulla supersunt abrasionis vestigia.